

Lundgården i Gesunda

Fäbodar.

Gamla Sollerö socken hade i flera avseenden en fascinerande fäbodkultur. Från 1500-talet finns dokumenterat att en viss bosättning fanns på fastlandet sommartid. Även om den första dokumentationen är från denna tid kan ett nyttjande av fäbodar ha skett tidigare. De kan ha anlagts efter vissa by- och ägomönster som bestämdes av dåtida samhällsordning. Sannolikt var orsaken en överpopulation som krävde ett ökat utnyttjande av såväl odlingsbar mark som skogsbete för kreaturen. En intressant parallell är de s.k. herrarbetsvandringar som företogs säsongsvis till sydligare orter av folk som var tvingade att försörja sig utanför det egna hemmanet och som kan ha haft samma orsaker.

Av naturliga skäl anlades de första fäbodarna närmast ön och därför utvecklades hemfäbodarna i Gesunda, Ryssa, Björka och Mångberg. De kom även att kallas åkerfäbodar på grund av att odlingsbar mark fanns och fäbodgårdarna liknade i stort sett hemgårdarna på ön och omgavs av åkrar. Skogsbetet utnyttjades dock runt fäbodarna.

Utvecklingen skapade sedermera behov av ytterligare fäbodar längre västerut på sockenskogen och då uppstod mellanfäbodarna. Där var byggnaderna mindre och enklare utförda och den odlade marken inskränkte sig till mindre åkerlappar i närheten av husen. Det tredje steget i fäbodsystemet blev långfäbodarna längst västerut på socknens utmarker. Byggnaderna var där primitiva, oftast bara eldhus med en enkel byggnad i närheten där kreaturen sökte skydd över natten. I långfäbodarna men även mellanfäbodarna var det huvudsakligen betet i skogen som utgjorde kreaturens foder.

Solleröborna påbörjade buföringen tidigt på våren på tid som bestämdes av sockenstämman. Flyttning skedde sedan etappvis västerut och tillbaka igen för att återkomma sent på hösten. När fäbodlivet var som mest utvecklat under senare delen av 1800-talet, förde vallkullorna under huvuddelen av den ljusa årstiden en slags nomadiserande tillvaro med kreaturen under ideliga flyttningar mellan olika betesplatser.

Gesunda.

Gesunda blev tidigt den största fäboden. Uppgifter finns från 1840 att då fanns 75 gårdar där. Efterhand fick Gesunda bofast befolkning och fick karaktär av by i Sollerö socken. Detta skedde i slutet av 1800-talet men registrerades som egen by först år 1919. Sannolikt betydde den första fasta broförbindelsen med ön 1892 mycket för utvecklingen i Gesunda. Många fäbodgårdar blev dock kvar och nyttjades som sådana åtminstone fram till andra världskrigets dagar på gammalt vis med buföring och slätter. En del gårdar såldes och en del byggdes om till permanenta bostäder. Lundgården berördes inte av denna utveckling utan stod kvar i stort sett orörd. Den kan i dag anses vara den enda kvarvarande genuina hemfäbodgården i vår socken.

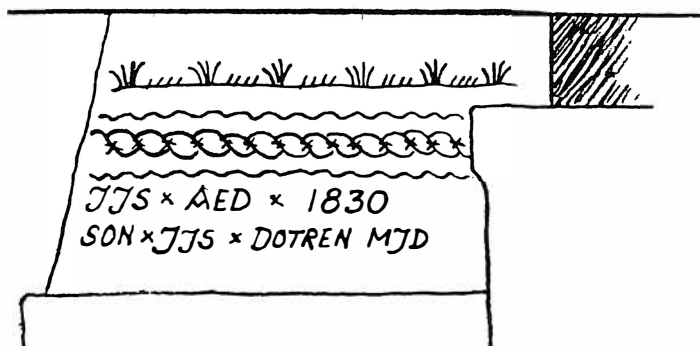
Lundgården (Svarvgård) i Gesunda, troligen någon gång omkring 1920-1930 talet. Bilden tagen i slättertider, en hässja står klar på gården och människor är sysselsatta med att koppla slättermaskin till trillan för återfärden till Sollerön. Av bilden framgår även att taken vid denna tid var täckta med bräder och spån.

Fotograf okänd, men kan vara Bond Johan Andersson.

Lundgården.

Lundgården har kvar de ursprungliga byggnaderna med bostadshus som är sammanbyggt med vedbod, lider och loftbod. I nordvästra hörnet av tomten finns ett stolphärbre. Den västra huslängan upptar ladugård, portlider ut mot tillfartsvägen, fjöslada med skulle, och gödselstad som även inrymmer utedass. Östra längan består av stall med skulle, stallslider och lada. Mitt på gårdsplanen finns en brunn, f.n. utan uppforderingsverk. Gårdsplanens södra begränsning upptas av en äldre gångstig, som av gammalt kallas "Dritgatu", troligen beroende av att den tidigare var en fäbodgata där kreaturen gick till skogsbyte. På stigen lämnades avföring i sådan omfattning att det givit namn åt stigen.

Fäbodfastigheten gavs vid laga skiftet beteckningen Utanmyra 123:2 och omfattar sammanlagt 6520 kvm. Östra delen av tomten är skogbeväxt med barrblandskog med inslag av lövträd. Stamfastigheten finns således i Utanmyra på Sollerön. Byggnaderna har sannolikt uppförts på tidigt 1800-tal även om det kan ha stått hus där tidigare. Ett årtal finns på spismuren som anger att den uppfördes 1830. Tidigare bestod taktäckningen av spån och bräder men på 1960-talet ersattes de av plåt, en åtgärd som var vanlig vid denna tid. Det var bekvämt och nödvändigt och hade det goda med sig att gårdens timmerstommar skyddades från fukt och röta.

På den vitkalkade spiskåpan är ovanstående "krus" målat med röd färg.

JJS = Svarf Jöns Jönsson, 1791 - 1837.

AED = Dunder Anna Ersdotter, 1791 - 1869.

son JJS = Svarf Jöns Jönsson, 1821 - 1879 (Svarf Elsie Jönssons farfarsfar).

dotren MJD = Svarf Margeta Jönsdotter, 1818 - 1904 (Ester Lundén-Selins farfarsmor).

Släktkrönika.

Egentligen hette fastigheten Svarvgården från begynnelsen. Den byggdes med all sannolikhet av Svarf Jöns Jönsson f. 1791 (gift med Dunder Anna Ersdotter f. 1791).

Svarf Jöns dotter hette Svarf Margeta Jönsdotter f. 1818 och gifte sig med Rullpers Olof Olsson Lund f. 1818. Tillnamnet Lund var ett soldatnamn.

I äktenskapet fick de bl.a. sonen Svarf Olof Olsson f. 1848 som sedermera gifte sig med Skinnar Karin Andersdotter f. 1849.

Svarf Olof och hustrun Karin fick 5 barn. Den som övertog gården var sonen Anders f. 1879. Anders var begåvad och hade "läshuvud". Han skolade sig till lärare och predikant (se Sool-Öen 1994). Han tog sedermera släktnamnet Lundén och tjänstgjorde som lärare och predikant på flera orter. Han behöll dock hemgården i sin ägo. Anders Lundén var gift 1:a gången med Maria Matilda Leonardsson f. 1876. I äktenskapet föddes dottern Ester Lundén 1904. Han var gift 2:a gången med Anna Mårtensson f. 1878 och i detta äktenskap fick de dottern Margit Lundén f. 1919.

Ester Lundén var född i Lännäs, Örebro län. Under sin uppväxttid vistades hon sällan på Sollerön. Under sitt yrkesverksamma liv vistades hon på olika platser i Mellansverige och följde således inte med fadern när han fått sin lärartjänst på Sollerön. Som gift hette hon Lundén-Zelin. Ester var mycket vital. Under sista tiden av sin levnad bodde hon i Stockholmstrakten. Under ett antal år och i förvånansvärt hög ålder kunde hon komma resande med sin bil till Gesunda för att se till gården. Ester avled 13 dec. 1998, 94 år gammal.

Margit Lundén blev hemgården i Utanmyra trogen och bodde där ogift hela sin levnad. Hon avled den 23 oktober 1994.

Esters dotter Gunvor f. 1928 är gift med Bo Strömberg. De är boende i Rönninge söder om Stockholm. Gunvor, även kallad Gun, ärvde hemfäbodgården i Gesunda efter sin mor.

Anders Lundén.

I Svarv(Lund)gårdens släktkrönika tilldrar sig Anders Lundén särskilt intresse. Han var en originell personlighet, varmt religiös och verkade som predikant på flera orter. Han tog namnet Lundén för att undvika förväxling med någon namne på ön. Hans religiositet gjorde att han fäste sina tankar i diktsamlingar och även förklaringar till bibeltexter som han lät trycka upp. I Lundgården anträffades en liten skrift som hette "Ingen åtskillnad mellan oss och dem", utgiven på Harriers Bokförlag i Stockholm 1931 (pris 40 öre). Skriften präglas av hans tro och innehåller textförklaringar och dikter. Ett exempel:

*“Men ville hjärtat brista
vid tanken fästad på
att offra allt, ja mista
sitt eget liv också
dess djupare är fröjden
att lyda Herrens bud
se’n vi på offerhöjden
fått vittnesbörd av Gud”.*

Anders Lundén avled 1938 endast 61 år gammal. Det är troligt att hans yrke och hans skrivarlust inverkade menligt på det dagliga arbetet på gården. Han brukade dock alltid finnas med på gården i Gesunda vid olika göromål. Efter hans namnbyte fick gården helt naturligt heta Lundgården. Det föll sig naturligt för både Ester och Margit att inte företa några större förändringar med hemfäbodgården utan den bibehölls i samma skick som föräldrarna strävade efter. Av den anledningen kom Lundgården att behålla sin genuina prägel.

Fastighetsköp.

Hittillsvarande ägare till Lundgården, Gunvor och Bosse Strömberg i Rönninge vistades sommartid rätt ofta i Utanmyra. Grannen Mats Wik, hade goda relationer med dem. Vid deras kontakter framkom att de avsåg att behålla gården i Utanmyra men ämnade avyttra fäbodgården i Gesunda. De visste att det fanns spekulanter på timmerhus men i samtal med Mats uttryckte de en önskan att om möjlighet fanns att restaurera och hålla den i ursprungligt skick, kunde de tänka sig en förmånlig uppgörelse i det fall Hembygdsföreningen på Sollerön ville förvärva fastigheten.

Inom Hembygdsföreningen bildades en “fäbodgrupp” av intresserade medlemmar. Gruppen fann att det var synnerligen angeläget att försöka bevara en genuin fäbodgård och Lundgården var den enda kvarvarande gård som kunde svara upp mot dessa krav. Dessutom var gården relativt centralt belägen i Gesunda och lätt att finna i byn.

Gruppens första uppgift var att göra ett upprop till solleröborna för en insamling. Annonser gick ut till hushållen via lokala annonsorgan och Sockenföreningens informationsblad. Det betonades, att “gården kan sättas i stånd och bli ett utomordentligt objekt som visar vår gamla fäbodkultur”.

Uppropet fick en enastående god respons bland solleröbor, såväl på ön som i “förskingringen”. Pengar strömmade in på det speciella kontot, både små och stora belopp. En del byalag ordnade insamlingar och några företag sponsrade medel till ändamålet. I början av juni år 2000 hade kontot vuxit så att köpet kunde ordnas. Allt hade gått över förväntan. Inte minst gruppens

egna hade bidragit och även övertalat vänner och bekanta att göra en insats. På själva nationaldagen den 6 juni år 2000 undertecknades köpekontraktet av Gunvor Strömberg som säljare och Hembygdsföreningen genom ordföranden som köpare. Lagfartsansökan lämnades in till tingsrätten samma dag och efter någon vecka stod föreningen som lagfaren ägare till fastigheten Utanmyra 123:2 i Gesunda.

“Oparbet”.

Under hösten 2000 samlades en brokig skara människor på Lundgården vid flera tillfällen. De var utrustade med motorsågar, yxor, traktorer och släpvagnar. Tomten måste röjas eftersom skogen närmade sig husen och hotade ta herraväldet över gården. Grövre träd avverkades och lövträd höggs ner. Det rådde liv och rörelse på gårdsplanen och i husen. En grupp frilade bostadshusets grund där rötan hade angripit nedersta stocklagren hårt. Nya stockar hade huggits och sågats och skulle anbringas under huset. Såväl exteriören som interiören fotograferades och inventarierna sågs över.

Interiör från Lundstugan med väggskåp och solglint genom den öppna dörren

Under kaffepauserna hördes prat och skratt som tydde på att arbetet befrämjade gemenskapen kring uppgiften. Arbetsmanskapet samlades sedan kring grannarna Margot och Arnes ärtsoppgryta och planer smiddes för Lundgårdens framtid.

Visioner.

Lundgården kan nu bevaras. Den kan bli en gård där människor kan samlas till lieslåtter, fåbodgudstjänster, byträffar eller visas som utställningsobjekt. Den kan förses med olika slags material till taktäckning som användes förr. Tunet kan inhägnas med gärdsgård och kan då utgöra ett blickfång från landsvägen genom byn. Då finns möjlighet för andra människor att betrakta en äkta hemfåbodgård - den första länken i den kedja som utgjorde Solleröns fåbodkultur och som haft så stor betydelse för ortens utveckling.

Inledningsvis nämndes de övriga länkarna i fåbodsystemets kedja. Att Hembygdsföreningen gavs möjlighet att förvärva denna hemfåbodgård visar, att solleröbornas medvetenhet om vår gamla fåbodkultur lever kvar. Det mottagande som uppropet mötte var utomordentligt glädjande och leder till ett fortsatt arbete för att någon gång kunna fullständiga bilden av fåbodväsendet för framtiden med en komplett serie gårdar från hemfåbod

Kafferast vid Lundgården under gemensamhetsarbetsdag hösten 2000.

Solleröbor och Gesundafolk efter avslutad arbetsdag vid Lundgården hösten 2000.

Stående fr.v: Bus Olle, Hanses Lennart, Bertil Holm, Sahr Margot, Mås Artur, Mås Göte, Holger Ahman, Bosse Andersson, Bom Axel, Masjärk Britt, Wik Mats, Masjärk Albin, Håll Ingvar och Gottfrid Resgård.

Knästående fr.v: Bond Erik, Ryss Nils och Rune Hedberg.

mellanfäbod - långfäbod. Den betydelse som Solleröns fäbodkultur haft i utvecklingen av vår bygd är påfallande och om planerna kan förverkligas, kan de bli en god attraktion med utflyktsmål i etapper västerut i solleröskogarna. När dessa visioner förverkligats, kan en viktig epok i vår historia visas.

Helmer Nilsson